

URBANISTICKÁ VÝROČÍ LEDEN - ÚNOR 1998

O bohatství a dávnosti tradic světového urbanismu svědčí, že každý rok a každý jeho měsíc si můžeme připomínat výročí velkých osobností a významných událostí z dějin plánování a stavby měst. Platí to též o prvních dvou měsících letošního roku, v němž tato výročí pokrývají více než půl tisíciletí postupného vytváření dodnes podnětných urbanistických koncepcí.

Časově je nám nejbližší, ale svými myšlenkami stále blízký anglický filosof a státník **Thomas More** (7.2.1478 - 6.7.1535), narozený před 520 lety. Ve své době byl znám jako učenec a politik, který zasáhl do dějin Anglie. Dnes je ovšem spíše připomínán jako autor v roce 1516 latinsky vydaného spisu, nazvaného "Knížka v pravdě zlatá a stejně užitečná jako zábavná o nejlepšímu stavu státu a o novém ostrově Utopii". Je to dílo, které ve své době směle nastavovalo kritické zrcadlo Anglii a jejímu hlavnímu městu. Zároveň je to prototyp utopických a vědeckofantastických spisů, na něž navázaly další renesanční a po nich pak všichni ostatní autoři až do současnosti.

Tato kniha má svůj zvláštní význam též pro vývoj urbanistických teorií. Lze ji považovat za první novodobý popis ideální sídelní soustavy. Zvláštní pozornost věnoval More

hlavnímu městu této smyšlené ostrovní říše, které nazval Amaurote, což znamená "Přízračné město". Píše o něm, že "leží na mírném horském úbočí. Jeho půdorys je téměř čtvercovýulice jsou vedeny příhodně, aby jednak dobře sloužily provozu, jednak byly chráněny před větry. Budovy jsou čisté a vzhledné a domovní průčelí vroubí ulice v dlouhé, nepřetržité řadě po obou stranách.....k zadním částem budov přiléhá po celé délce prostorná zahrada,....".

More uvažoval též o optimální velikosti měst, která by neměla mít více než 240 000 obyvatel. To byl tehdejší počet obyvatel Londýna a proto lze právem považovat popis ideálního města za kritiku stísněnosti a špatné hygieny Londýna. Totéž platí o pozornosti, kterou věnoval ve svém spise uspořádání jednotlivých domů, péči o údržbu bytů i zahrad, umístování nemocnic v čistém

přírodním prostředí za hradbami města stejně jako vztahům mezi městem a venkovem.

O století později žil stavitel knížete Bedřicha Württemberského **Heinrich Schickhardt** (5.2.1558 - 31.12.1634). Byl synem neméně významného stavitele stejného jména, který je znám především jako autor augšpurského řemeslnického sídliště Fuggerei - prvního dělnického sídliště v celých dějinách evropského urbanismu.

Heinrich Schickhardt mladší byl autorem mnoha staveb, které jsou právem považovány za důležité projevy renesanční architektury na německém území. Do dějin urbanismu vstoupil stavbou nového města Freudentstadt v letech 1596 -99, to znamená právě před 400 lety. V roce 1596 vypracoval první plán, který se však knížeti nelíbil a proto spolu s ním dvakrát cestoval do Itálie a Francie, aby se seznámil s tehdejšími nejnovějšími urbanistickými

konceptem. Roku 1599 vypracoval definitivní projekt města, v jehož půdorysu lze ovšem spíše než poučení z Itálie a Francie zřetelně rozpoznat ovlivnění Dürerovou kresbou ideálního města z roku 1527, které nebylo nikdy uskutečněno. Freudenstadt byl skutečně jako jedno z mála nových evropských renesančních měst opravdu postaven a měl být především pevností a hornickým městem. Nakonec však byl osídlen protestantskými náboženskými uprchlíky ze střední Evropy.

Osobnost **H. Schickhardta ml.** má vzdálené souvislosti i s naší zemí. Stal se ve své době tak proslulým, že se mu v roce 1604 dostalo pozvání k pražskému dvoru Rudolfa II., který si tehdy vybíral nejlepší umělce a učence z celé Evropy. Je těžké říci, jakými úkoly ho chtěl císař pověřit, protože Schickhardt toto pozvání odmítl.

Do období přelomu 18. a 19. století nás přenáší před 275 lety narozený francouzský architekt **Pierre Patte** (3.1.1723 - 19.8.1814). Byl žákem G. Boffranda, jehož projekty knižně vydal roku 1753. Po smrti J.F.Blondela se ujal pokračování a dalšího vydávání "Kurzu architektury", který se stal prvou celoevropsky uznávanou rozsáhlou učebnicí architektonické tvorby. Patte byl všestranně nadán, byl též vynikajícím kreslířem a rytcem a lze jen velmi litovat, že se neshodl s autory Encyklopedie a nebyl pověřen zpracováním v ní obsažených hesel, týkajících se architektury a stavby měst.

Dnes je Patte připomínán jen velmi zřídka a pokud se tak děje, pak jen v souvislosti s tzv. Patteho plánem Paříže, který bývá omylem považován za jeho projekt přestavby tohoto města. Ve skutečnosti je to však ilustrace z jeho roku 1767 vydané knihy "Pomníky, postavené ve Francii k oslavě Ludvíka XV". V této knize zveřejnil a do jednoho plánu města zakreslil nejzajímavější návrhy - včetně svého vlastního, které byly v letech 1748 a 1753 předloženy do soutěže na vybudování pomníku a náměstí Ludvíka XV. v Paříži. Tuto soutěž jak známo vyhrál J. A.Gabriel projektem, podle něhož se realizoval dnešní Place de la Concorde.

O dva roky později vydal spis o významných stavbách své doby a v obou těchto dílech věnoval zvláštní pozornost stavbě měst. Jsou to texty, které charakterizují Patteho jako nejvýznamnějšího teoretika urbanismu nejen francouzského osvícenství, ale celé tehdejší Evropy. V "úvahách o prostředcích, jimiž lze zlepšit město v celku a dát mu pohodlí a příjemnost" si všimá nejen reprezentačních budov, ale též dopravy, zásobování pitnou vodou, odkanalizování, uspořá-

dání obchodních ulic a dokonce i vývěsních štítů. Zdůrazňuje, že "vše se doposud soustředovalo na myšlenky vznešenosti a velkoleposti, avšak nikdy se neusilovalo o zabezpečení života obyvatel, jejich zdraví, spokojenosti a zdravého vzduchu v jejich obydlich" - ačkoliv to vše je důležitější než "zbytečné monumenty, které nijak nepřispívají ke štěstí lidí".

Bylo by možno ještě mnohé citovat ze zapomenutého Patteho díla. Na závěr však uvedme alespoň jeho slova, že "město se nazírá obvykle jako stavba z kamene, avšak je nutno ho vidět především jako dílo filosofie a ducha".

Epocha osvícenství a francouzské revoluce zrodila mnoho velkých osobností v celé Evropě a zvláště ve Francii. Patří mezi ně Patteho současník **Etienne Louis Boullée** (12.2.1728 - 6.2.1799). Ten již ve svém mládí projevil výtvarné nadání a chtěl se věnovat malířství. Jeho otec, úspěšný pařížský architekt, jej však přivedl ke studiu architektury a zřejmě mu usnadnil cestu k významným zakázkám, profesuře a k členství v Akademii architektury.

Boullée se však dostával do konfliktů se stavebníky a ještě před Francouzskou revolucí se soustředil především na pedagogickou a literární činnost. V letech 1780-90 napsal svými většinou nerealizovanými projekty ilustrovaný rukopis "Architektura, eseje o umění". V roce 1793 věnoval toto své dílo Francouzské republice a při této příležitosti jej doplnil vlastním komentářem, který se stal jeho tvůrčím i lidským odkazem. Tento Boulléeho spis, který se dočkal svého knižního vydání až v roce 1953, představuje jeden z vrcholů teorie architektury a urbanismu 18. století a zároveň je předzvěstí nové doby. Díla architektury a urbanismu chápe

Boullée především jako "obrazy" světa a zdůrazňuje, že "architektura zahrnuje vše od venkovské chýše až po prostorové uspořádání velké říše". Je považován za předchůdce a učitele architektů období Francouzské revoluce a celé tzv. "vizionářské" nebo též "hovořící" architektury i ve všech ostatních evropských zemích.

Především urbanistické tematiky se týkájí Boulléeho názory na přestavbu Paříže, na uplatnění satelitních měst a na prioritu účelových aspektů při plánování a výstavbě měst. Považoval za žádoucí vypracovat pro celou tehdejší Francii výhledový regionální plán, řešící s využitím poznatků všech vědních oborů soustavu osídlení, uspořádání silniční a vodní dopravy, organizaci zemědělství a rekultivaci krajiny. Předzvěstí dnešního ekologického myšlení je jeho názor, že "nejdůležitějším je očistění země od všech škodlivin tak, aby se zachoval život všech tvorů".

Mezi vizionářské architektury patří též před 50 lety zemřelý **Tony Garnier** (13.8.1869 - 19.1.1948). Narodil se v Lyonu jako syn malíře na hedvábí a přadleny a brzy projevil svůj výtvarný talent. Na závěr svého studia architektury v Paříži získal roku 1899 Římskou cenu, což mu umožnilo čtyřletý studijní pobyt v Itálii a Řecku. Jeho úkolem byl projekt rekonstrukce antického města Tuskulum, což ho pravděpodobně uvedlo do urbanistické problematiky. Kromě této akademické úlohy začal během pobytu v Římě pracovat na moderně koncipovaném návrhu "Průmyslového města" pro 35 tisíc obyvatel. Ačkoliv byl tento projekt Akademií odmítnut jako "zcela nevyhovující povinností stipendisty" pokračoval na něm dále až do roku 1917. Vznikl tak vůbec první projekt moderního průmyslového města, v němž se propojuje vliv studia antiky s novými myš-

lenkami, blízkými Howardovi, Geddesovi, Sittemu a Wagnerovi. Uplatnil v něm důsledné funkční členění celého města a jeho zázemí a moderní zastavovací soustavy, vycházející především z hygienických a provozních požadavků.

V doprovodném textu a na 164 podrobně propracovaných výkresech, vydaných souborně v roce 1917, je popsáno a vykresleno řešení města od jeho celkové situace, až po detailní návrhy jednotlivých prostorových celků a objektů. Návrh se stal důležitou inspirací urbanistických představ Le Corbusiera, který T. Garniera navštívil v roce 1907 v Lyonu. Le Corbusier bystře rozpoznal nové myšlenky projektu, které zřejmě využil jako důležité podněty při formulaci Athénské charty v roce 1933. Našel též v Garnierově projektu uplatnění železobetonového skeletu, domy na pilotech, průběžná okna a rovné střechy se zahradami, což vše pak patřilo mezi základní principy jeho vlastních návrhů z dvacátých let.

Neméně významnou byla Garnierova činnost v Lyonu, kam byl roku 1905 povolán starostou E. Hériotem a kde pak působil po celý svůj aktivní život. Mohl v praxi uplatnit mnohé ze svých architektonických, urbanistických i konstrukčních představ,

vyjádřených v projektu Průmyslového města. Mezi jeho tamní význačné stavby patří železobetonová hala jatek z let 1908-14, která po obnově koncem 80. let nyní slouží jako polyfunkční prostor pro 28 000 návštěvníků. Stejně tak se v současné době obnovuje Garnierem navržená obytná čtvrť z 20. let. Z mnoha dalších staveb lze jmenovat již z roku 1905 městskou mlékárnu a z let 1915-30 nemocnici, v jejíž dispozici Garnier uplatnil moderní pavilonový systém. Při svém praktickém působení se řídil slovy, že "pravdivost architektury je výsledkem co nejuplněnějšího uspokojování potřeb pomocí prostředků, které jsou k dispozici".

Ve 20. a 30. letech nenašel Tony Garnier vztah k architektonické avantgardě, jejímiž příslušníky byl stejně jako A. Perret považován za představitele konzervativních směrů. Teprve v poslední době se zjišťuje, že jak jeho Průmyslové město, tak i lyonské stavby patří mezi zakladatelská díla moderní světové architektury a urbanismu.

Do 2. poloviny 20. století patří dílo dánského architekta **Steena Eilera Rasmussena** (9.2.1898 -19.6.1990). Po praktické projektové činnosti začal již ve 30. letech působit především jako profesor na Akade-

mii umění v Kodani a jako autor myšlenkově bohatých knih o architektuře a stavbě měst. Nejznámější z nich je již roku 1934 vydaná kniha "Londýn: jedinečné město", považovaná za mimořádně výstižnou, a o zajímavá srovnání s jinými evropskými městy se opírající charakteristiku Londýna. V Americe byla v roce 1957 vydána další z jeho knih, jejíž obsah je vyjádřen v názvu "Vnímání architektury".

Devadesátiletý by se dožil anglický architekt **Frederick Gibberd** (7.1.1908 - 9.1.1984). Byl autorem mnoha projektů a staveb, mezi než například patří původní londýnské letiště z roku 1950 nebo katolická katedrála v Liverpoolu z roku 1960. K jeho spisům patří "Anglická architektura" (1938), "Moderní byty" (1958) a dodnes zajímavá kniha "Navrhování měst" (1953), prozrazující zřetelný vliv romantické urbanistické školy konce 19. století. Jeho nejznámějším urbanistickým projektem je nedaleko Londýna situované zahradní město Harlow z roku 1946, které bylo prvním a ve své době vzorovým z "nových měst", patřících mezi charakteristické projevy poválečného britského urbanismu.

Jiří Hruza

